

УДК 792.73 (477)

Уляна Конвалюк

ТИПОЛОГІЯ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ УКРАЇНЬСЬКОЇ ПІСЕННОЇ ЕСТРАДИ

Досліджуються різні підходи до встановлення типології творчих особистостей української пісенної естради 70-х років ХХ – початку ХХІ століття на основі: видів діяльності; системної характеристики творчої особистості естрадного вокаліста та стильових напрямків, в яких він працює; типів темпераменту; домінуючих характерних індивідуально-психологічних якостей музикантів, а також особливостей їх прояву у виконавстві; теорії архетипів; способу сприйняття й обробки інформації (соціонічні типи). Обґрунтовуються засади естрадології як нового напрямку українського мистецтва.

Ключові слова: типологія, творча особистість, українська пісенна естрада, термінологія, естрадологія, персоналістичний дискурс.

Естрадологія, як новий напрям українського мистецтвознавства, знаходиться на етапі обґрунтування методології, встановлення власної термінології. Сьогодні здійснено ряд ґрунтовних досліджень, в яких всесторонньо розкрито різні аспекти української пісенної естради та шоу-бізнесу, однак в них не виокремлено і не обґрунтовано персонологічного дискурсу вокального мистецтва української естради 70-рр. ХХ – початку ХХІ століття, а відтак і не встановлено типології творчих особистостей української пісенної естради.

Мета нашої розвідки – запропонувати різні підходи до встановлення типології творчих особистостей української пісенної естради 70-х років ХХ – початку ХХІ століття. Для її досягнення слід реалізувати такі *завдання*: проаналізувати типологізацію як понятійну структуру; на цій основі встановити типологію творчих особистостей української пісенної естради.

Філософи твердять, що типологія – це «засіб наукової класифікації за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), в яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів» [12, с. 638]. Типологія ґрунтується на понятті типу як одиниці розчленовування досліджуваної реальності, конкретної ідеальної моделі об'єктів, що історично розвиваються. Її використовують з метою порівняльного вивчення істотних ознак, зв'язків, функцій, відношень, рівнів організації об'єктів, що як співіснують, так і розділені в часі. Проблеми типології виникають у всіх науках, які мають справу з укр. різномірною за своїм складом безліччю об'єктів (як правило, дискретних) і вирішують завдання впорядкованого опису і пояснення цієї безлічі (зокрема в психології, соціології і ін.). Як одна з найбільш універсальних процедур наукового мислення, типологія спирається на виявлення схожості і відмінності об'єктів, що вивчаються, на пошук надійних способів їх ідентифікації, а в своїй теоретично розвиненій формі прагне відображати будову досліджуваної системи, виявити закономірності, що дозволяють передбачати існування невідомих досі об'єктів.

Проблемі типології та класифікації культури присвячена увага російського філософа і культуролога Мойсея Кагана. Вчений визначає класифікацію як індуктивне впорядкування, поділ набору об'єктів на класи, які не перетинаються,

виходячи із подібних рис, які притаманні об'єктам даного класу і які одночасно відрізняють їх від об'єктів, які належать до іншого класу [2, с. 46]. Класифікація – відкрите групування класів. Вона розкриває реальні відносини об'єктивного світу, властиву діалектику одиничного, особливого і загального [2, с. 54]. Типологізація трактується М. Каганом як відокремлення однієї модифікації від іншої на основі виявлення відмінностей деяких їх ознак при подібності інших, інваріантних для всього ряду. Типологізація оперує критерієм можливості і дійсності тих модифікацій інваріанта («архетипу», ідеального об'єкта, ідеальної структури), які вона виявляє теоретично й емпірично. На думку вченого, типологія – закрите групування, типологічна серія [2, с. 50].

Проаналізувавши позиції М. Кагана, Юрій Томашевський запропонував власне трактування цих понять. Так, класифікація, на його думку, – «родо-видова понятійна структура, відображення реалій в ієрархічному порядку за їх властивостями і відносинами», типологія – «ступенева понятійна структура, відображення реалій в однорівневому або ієрархічному порядку за їх домінуючими властивостями і відносинами» [11, с. 75]. Тут же, автор визначає поняття моделювання та модель. Перше – це «побудова ціло-частинної понятійної структури за допомогою логічних операцій аналізу [...] і синтезу [...]. Результат – модель [...] – ціло-частинна понятійна структура, відображення структур і/або процесів на певному рівні ізоморфізму і узагальнення. Модель (не тільки теоретична) – інформаційний або імітаційний аналог оригінала» [11, с. 75].

Якщо особистість трактується соціологією як «конкретне втілення сутності людини, цілісне відображення і реалізація в ній комплексу соціально значущих ознак і якостей» [8, с. 265], то індивід стає особистістю лише як член певного соціуму, як «продукт складного переплетення історико-культурних і соціально-економічних умов життєдіяльності людей, відображення того, як суспільна система впливає на ціннісні орієнтації людини і через них – на його реальну поведінку» [7]. Тому розробка типізації особистості є одним з центральних завдань соціології особистості. У соціології пропонуються різні варіанти соціальної типології особистості: за способом життя, нормативними якостями, характером, особливостями мотивації та ін. М. Вебер за основу типізації бере специфіку соціальної дії. «У сучасній соціології особистості важливого значення набувають проблеми соціальної діяльності і соціальної активності особи» [8, с. 368].

На думку деяких соціологів, типологізацію можна визначити як процес, а виділені типи – як результат сукупності елементів об'єкта дослідження, що здійснюється на підставі аналізу ознак цього об'єкта: виділення серед них найбільш значущих (суттєвих): обґрунтування значущості виділеної ознаки, групування всієї сукупності елементів об'єкта на підставі суттєвої ознаки (або сукупності ознак). Головне завдання типології зводиться до пошуку суттєвих ознак, що визначають внутрішні закони розвитку об'єкта і його закономірні зв'язки з іншими об'єктами зовнішнього світу [7].

Із шести ідеальних типів, виділених Е. Шпрангером (типологізував людську індивідуальність за ціннісно-орієнтаційною спрямованістю людини), привертає увагу тип «естетична» людина мистецтва, яким є естрадний співак.

Моделі особистості в культурі, які пропонує російська вчена Олена Старовойтенко, також можна розцінювати як певну типологію творчої особистості. Це інтегральні моделі «особистості в культурі»: модель глибинних потенціалів особистості, модель психофункціональних типів особистості, модель гендерних типів особистості, модель Я-констант особистості в культурі, модель культурно-історичного потенціалу особистості [10, с. 168–259]; моделі персонології життя: модель типології життя, модель способів проживання життя, модель хронології життя, модель життєвих відносин особистості, модель життєвої ситуації-події особистості [10, с. 260–293]; персоналістичні моделі думки, слова, висловлювання: моделі мислення і мисленевих установок особистості, моделі слова і висловлювання особистості в контексті життя [10, с. 294–364]; моделі персонології «Я»: модель Я особистості, модель розвитку ставлення особистості до себе, модель можливостей Я у ставленні до Іншого [10, с. 365–417].

Незважаючи на те, що типологія в культурології використовується досить часто, питання типології особистості у сфері української пісенної естради залишається відкритим.

Оскільки в основі кожного з видів мистецтва є *persona* – особистість, то ми розглядаємо вокальне мистецтво української естради крізь персонологічний дискурс, фокусуючи свою увагу на особистісному внеску персон, які творять і розвивають цю сферу, а персону естрадного співака трактуємо як пасіонарну, самоактуалізовану особистість, здатну на вчинок «креативну свідомість» на індивідуальному рівні, як індивідуальний первень у творчій реальності.

Якщо розглядати персонологію української пісенної естради означеного періоду як *комплексну систему*, то її складовими будуть: творці пісенних творів (композитори, автори поетичних текстів), виконавці (співаки і музиканти), продюсери, режисери, звукорежисери, дизайнери одягу і т. п. Тобто, основою типологізації персонального складу визнаних діячів української естради є *види їх діяльності*.

Взявши за основу побудови інваріант «співак» (виконавець), ми отримуємо *типологізацію на основі системної характеристики творчої особистості* естрадного вокаліста та стильових напрямків, в яких він працює: співаки академічного напрямку; виконавці традиційної популярної пісні; виконавці фольклорного типу; виконавці авторської пісні; виконавці альтернативної музики (рок, фолк, джаз тощо).

Так, до типу «*співак академічного напрямку*» належать: В. Бокоч, В. Буймистер, О. Василенко, Б. Гмиря, Д. Гнатюк, В. Гришко, Ю. Гуляєв, І. Козловський, М. Кондратюк, І. Кушплер, Ф. Мустафаєв, К. Огневий, Д. Петриненко, А. Солов'яненко, В. Степова, М. Стеф'юк. Це – співаки з потужними оперними голосами, які здобули академічну вокальну освіту і вдало поєднували оперну діяльність з концертно-естрадною. Багатогранний в жанрово-стилістичному плані репертуар цих співаків впливав на формування універсального типу виконавця. Інтонаційний зміст вокального мовлення та особливості виконавської манери видатних представників українського естрадного мистецтва відповідали емоційному настрою і темпоритму доби.

До типу «*виконавець традиційної популярної пісні*» віднесемо: І. Білик, О. Білозір, В. Білоножка, І. Бобула, Ю. Богатикова, І. Братушик, О. Винника, Л. Відаш, С. Гігу, М. Гнатюка, А. Данилка (Верка Сердючка), П. Дворського, П. Зіброва, В. Зінкевича, А. Кобилянську, Я. Крайника, А. Кудлай, В. Купріну, Ані Лорак, А. Матвійчука,

І. Мацялка, Т. Міансарову, Н. Могилевську, М. Мозгового, З. Огнєвич. В. Павліка, Ю. Пашковську, І. Поповича, М. Попелюка, сестер Ротару – Ауріку, Лідію та Софію, Лідію Сандулесу, М. Свидюка, М. Сливозького, Б. Сташківа, О. Таранця, О. Хому, Н. Шестак, Н. Шестакову, В. Шпортька, Н. Яремчука та ін. Співаки цього типу виконували багатопланову за тематикою та стилістикою естрадну пісню. Хоч у 70–80-х роках ХХ ст. на формування багатьох з них вплинула зарубіжна естрада, однак вони «відкрили» своєрідність та мелодійну красу української естрадної пісні не лише для республік тодішнього СРСР, але й для країн Європи і США. Естрадна пісня цього періоду органічно поєднала пісенну мелодику в традиціях українського фольклорного мелосу та сучасні ритми й гармонію. Етнічну спрямованість естрадного репертуару забезпечували репертуар, манера виконання, оригінальний стилізований одяг. З 1980-х років в українській естрадно-концертній практиці почали широко застосовувати новітні технічні досягнення, світлову та телепроекційну техніки, нові сценографічні рішення. Все це сприяло посиленню видовищності, яскравості, створенню зримого художньо-сценічного образу.

Тип «виконавець фольклорного типу» є найменш чисельний: В. Жданкін, Р. Кириченко, Н. Матвієнко. Українська автентична пісня презентувалася цими виконавцями в її регіональних виявах та жанровому розмаїтті.

До типу «*виконавець авторської пісні* (співана поезія)» належать: О. Богомолець, М. Бурмака, А. Горчинський, Е. Драч, Т. Компаніченко, В. Морозов, С. Щербатих (Тризубий Стає), сестри Тельнюк, З. Слободян, Т. Чубай.

Тип «*виконавець альтернативної музики* (рок, арт-рок, панк-рок, політрок, фольк, джаз, хіп-хоп (реп) і т. і.)» є найбільш дискусійним, оскільки співаки у своїй творчості часто міксують різні стилі, жанри і манери, тому не завжди відповідають «чистому» типу. До цього типу відносимо: Ж. Боднарук, Л. Боровець, Джамалу, Тіну Кароль, Кузьму, Д. Монатика, Руслану, О. Скрипку, Катю Chilly, Потапа (Олексій Потапенко), С. Положинського, В. Бронюка (панк-рок); Т. Петриненка, С. Вакарчука (поп-рок). Більшість з них активно працюють у шоу-бізнесі, який почав закладатися в Україні на початку 90-х років ХХ ст. Вони створюють масштабні шоу-програми, які характеризуються надзвичайною видовищністю, широким використанням звукових, світлотехнічних ефектів, оригінальної сценографії.

Леоніла Прохорова пропонує типологію естрадних співаків відповідно до *типів темпераменту*:

1. Класичний та романтичний.
2. Раціональний та емоціональний.
3. Емоційно-образний, раціональний та універсальний.
4. Статичний, експансивний та екстатичний.
5. Об'єктивний та суб'єктивний.
6. Вулканічний, інертний, чуттєвий та ін. [6, с. 117.]

Нею виокремлено такі характерні тенденції сучасного українського вокального мистецтва: стандартизація естрадних музичних форм, наявність етнічного компоненту, переважання «кліпового» мислення, використання комп'ютерних технологій, зростання ролі екранних мистецтв як засобу популяризації естрадних вокальних жанрів [6, с. 16]

Євгенія Йоркіна у власній типології враховує домінуючі характерні індивідуально-психологічні якості музикантів, а також особливості їх прояву у виконавстві:

<i>Темперамент</i>	<i>Виконавська класифікація</i>
1. Холерик	Вулканічний
2. Сангвінік	Бійцівський
3. Флегматик	Інертний
4. Меланхолік	Чутливий
5. Холерик-сангвінік	Артистичний
6. Холеро-флегматик	Конструктивний
7. Сангвіно-флегматик	Пластичний
8. Сангвінік-холерик	Імпульсивно-романтичний
9. Флегмато-сангвінік	Розумовий
10. Меланхоло-холерик	Захоплюваний
11. Меланхоло-флегматик	Ліричний
12. Холеро-меланхолік	Сумбурний
13. Флегмато-меланхолік	Пасивний
14. Сангвіно-меланхолік	Боязкий
15. Меланхоло-сангвінік	Аморфний [1, с. 19–20].

Ще одна типологізація пов'язана із теорією *архетипів*. Використовуючи концепцію музично-виконавського стилетворення Ольги Катрич [4], основу на баченні Ф. Ніцше дуалізму типів естетичного переживання та обґрунтованому дослідницею орфічному синкретизмі, вирізняємо архетипи творення культури.

Аполонічний архетип музично-виконавського стилетворення (за концепцією О. Катрич) – той «правильний» архетип, що у Ф. Ніцше характеризується бездоганим відчуттям міри, самообмеженням, свободою від «диких поривів» [13], і який О. Катрич визначає як «розповідний спосіб викладення музичного матеріалу твору... [якому притаманні] принципи пропорційності, симетрії, довершеності в сфері музичної форми» [3, с. 9]. Ці риси, що виявляються у музичному виконавстві, є домінуючими рисами особистості типу «співак академічного напрямку», частково для типу «виконавець традиційної популярної пісні» (наприклад С. Ротару та ін.). У виконавстві співаків цього архетипу проявляються такі риси, як: інтелігентність, вивіреність, продуманість.

Діонісійський архетип «тоне» у «самозабутті діонісійських станів», забуваючи усі апологічні закони, його «діонісійська істина» постає як «істина інтуїтивна» [13], а в музичному виконавстві його характеризують «подієвий спосіб викладення музичного матеріалу твору та принцип динамізму, наскрізності у сфері музичної форми» [3, с. 9]. Це митець, одержимий музикою, творчістю, який часто дискутує з приводу художніх інтерпретацій. Тут характерним є емоційний запал. До цього архетипу відносимо тип «виконавець альтернативної музики» (як приклад: Славко Вакарчук, Кузьма, Тіна Кароль та ін.).

Орфізм музично-виконавського типу окремих митців проявлявся у поєднанні діонісійського змісту, сповненого бурхливих емоцій, вкладеного у ложе досконалої у своїй непорушності апологічної форми (як приклад, до цього архетипу відносимо Олександра Пономарьова).

«*Ренесансний тип особистості*» притаманний тим, хто вдало поєднував багато різних видів діяльності (композиторську, співацьку, організаційну, письменницьку). До них відносимо Володимира Івасюка, Левка Дутківського, Павла Дворського, Тараса Петриненка, Анатолія Матвійчука, Віктора Морозова та ін.

До якого типу ми б не відносили того чи іншого виконавця, характерними рисами провідних українських естрадних співаків є: високий професіоналізм, пасіонарність, якість художніх інтерпретацій творів різного жанрово-стильового розмаїття, самоактуалізація (за А. Маслоу), висока культура співу та інтерпретацій.

Перспективною для майбутніх досліджень видається типологія, яку пропонує соціоніка – наука про людину, яка розкриває характерні реакції, сильні і слабкі сторони людей певних соціонічних типів на основі способу сприйняття й обробки інформації [5]. *Знання соціонічних типів*, на думку Альбера Саїна, *дає можливість*: розкрити природжений потенціал, індивідуальність, стати впевненим у собі, знати свої сильні і слабкі сторони, знати свої потреби і способи їх задоволення, бути самостійним у вирішенні питань; знати мотиви вчинків як своїх, так і інших, свідомо діяти й об'єктивно оцінювати свою поведінку; уникати помилок у житті, правильно обрати професію, знайти друзів й однодумців; передбачати стосунки з іншими, уникати непорозумінь і конфліктів, створити дуальну сім'ю; формувати ефективні психічно сумісні робочі групи, правильно підібрати методи стимулювання персоналу та стиль управління колективом; вирішити соціальні проблеми невдоволення, роздратування і психосоматичних захворювань, які виникають через незнання власної природи і законів міжособистих взаємодій [9].

Підсумовуючи, зазначимо, що для встановлення типології творчих особистостей української пісенної естради 70-х років ХХ – початку ХХІ століття слід застосувати різні *підходи* на основі: видів діяльності; системної характеристики творчої особистості естрадного вокаліста та стильових напрямків, в яких він працює; типів темпераменту; домінуючих характерних індивідуально-психологічних якостей музикантів, а також особливостей їх прояву у виконавстві; теорії архетипів; способу сприйняття й обробки інформації (соціонічні типи).

Uliana Konvaliuk. Typology of creative personalities of Ukrainian pop songs art.

Science of pop songs art as a new direction of Ukrainian art studies is in the stage of methodology backing, establishing its own terminology. That is why elaboration of the existing terminology in Ukrainian pop songs art is considered an urgent issue. The article is aimed at proposing different approaches to establishing typology of creative personalities of Ukrainian pop songs art of 70s of the 20th – the beginning of the 21st centuries. To achieve this aim it is necessary to complete the following tasks: to analyze typology as a conceptual structure and to establish typology of creative personalities of Ukrainian pop songs art on this basis.

In this article, we propose different approaches to the establishment of typology of creative personalities of Ukrainian pop songs art of 70s of the 20th – the beginning of the 21st centuries, based on: Types of activity; Systemic characteristics of creative personality of pop singer and of style directions he works in; Types of temperament; Dominative characteristic individual and psychological qualities of musicians and particularities of their manifestation in performance as well; Theories of archetypes; Manner of acceptance and elaboration of information (social types). For investigation we have used interdisciplinary approach, social and cultural method and category analysis.

Whatever classification of this or that creative personality is, characteristic features of the leading Ukrainian pop song singers are high level of professionalism, passionarity, quality of artistic interpretation of different genre and style works, self-actualization (according to A. Maslow), high level of singing and interpretation culture.

To sum up, different approaches should be used to establish the typology of creative personalities of Ukrainian pop songs art of 70s of the 20th – the beginning of the 21st centuries.

Typology offered by sociionics seems promising for future investigations. Sociionics is a science of personality which reveals characteristic reactions, weak and strong sides of people of certain sociotypes based on the way they accept the information and deal with it. Knowledge of sociotypes gives opportunity to disclose inborn potential and individuality, to become self-confident, to learn one's own strong and weak sides, to realize one's needs and ways of satisfying them, be independent in solving problems. As well as to know motives of one's own and other people's actions, to act consciously and evaluate one's own behavior objectively, to avoid mistakes in life; to choose a proper profession, to find friends and fellow-thinkers. Besides, it helps to foresee relations with others, to avoid misunderstandings and conflicts, to create a dual family, to form effective psychologically compatible work groups, to choose correct methods of staff motivation and team management style, to solve social problems of dissatisfaction, irritation and psychosomatic diseases caused by unawareness of one's own nature and the laws of interpersonal interaction.

Key words: *typology, creative personality, Ukrainian pop songs art, terminology, science of pop songs art, personalistic discourse.*

Література

1. Йоркіна Є. Психолого-педагогічні умови формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта-інструменталіста: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – методика викладання музики та методика музичного виховання / Євгенія Борисівна Йоркіна; Київський держ. ін-т культури. – К.: КДІК, 1996. – 22 с.
2. Каган М. С. Избранные труды в VII томах. Том I. Проблемы методологии / М. С. Каган. – СПб.: ИД «Петрополис», 2006. – 356 с.
3. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / Катрич Ольга Тарасівна; Національна музична академія імені П. І. Чайковського. – К., 2000. – 17 с.
4. Катрич О. Стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти) / Ольга Катрич. – Київ; Дрогобич: Відродження, 2000. – 100 с.
5. Педан Т. Характер за зовнішністю (психологічний практикум) / Тетяна Педан. – К.: Ніка-Прінт, 2009. – 335 с.
6. Прохорова Л. В. Українська естрадна вокальна школа : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації. Вид. 2-е. / Л. В. Прохорова. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 384 с.
7. Соціальний тип особистості [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальний_тип_особистості
8. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
9. Соціонічні типи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/socionichni-tipy.html>
10. Старовойтенко Е. Б. Персоналогия: жизнь личности в культуре: [монография] / Елена Борисовна Старовойтенко. – М.: Академический проект, 2015. – 431 с. – (Психологические технологии).
11. Томашевский Ю. С. Типологизация и классифицирование культур в трудах М. С. Кагана: к проблеме способов упорядочивания / Ю. С. Томашевский // Общество. Среда. Развитие («Terra humana»). – СПб.: Центр научно-информационных технологий «Астерион», 2013, № 04 (29). – С. 72–76.
12. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
13. Nietzsche F. Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Music / Friedrich Nietzsche. – Leipzig, Verlag von E. W. Fritsch, 1872 [Elektronische Ressource]: http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/nietzsche_tragoedie_1872

